

Vastuulliset toimitusketjut

Sopimusehtoja koskeva ohjeistus Ruotsissa

Hankinta-Suomi-toimenpideohjelma

YK:n yritysten toimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet	4
Code of Conduct- sopimusehtojen seuranta	5
Tarjouskilpailu	5
Vastuullisia toimitusketjuja koskevat sopimusehdot.....	5
Seuranta	6
Toimenpidevaihe.....	7
Vastuullisia toimitusketjuja koskevat sopimusehdot	9
Vastuullisia toimitusketjuja koskevien sopimusehtojen ohjeistus	12
1. Toimittajan velvoite	13
Ohjeistus.....	14
2. Käytännöt ja toimintatavat	15
Ohjeistus.....	16
2.1 Käytäntövelvoite	16
2.2 Velvoitteen edelleen välittäminen	17
2.3 Vastuunjako	19
2.4 Riskianalyysi.....	20
2.5 Seuranta.....	22
2.6 Poikkeamien hallitseminen.....	24
3. Seuranta	27
Ohjeistus.....	28
3.1 Toimittajan itsearviointi	28
3.2 Tarkastus	28
4. Puutteiden käsitteleminen.....	29
Ohjeistus.....	30

Julkaistu 10/2023

VALTIOVARAINMINISTERIÖ
FINANSMINISTERIET

KUNTA
LIITTO

Kommun-
förbundet

Tämän aineiston on tehnyt Ruotsissa toimiva Nationella Kansliet för Hållbar Upphandling. Aineisto on käännetty antamaan ideoita, kuinka toimitusketjuja voidaan seurata julkisen hankintayksikön toimesta. On hyvä huomata, että Ruotsissa käytössä oleva Code of Conduct poikkeaa joiltain osin Suomessa käytössä olevasta ja Hankinta-Suomen-sivustolla julkaistusta mallista. Tässä käännöksessä käytetään termiä Code of Conduct, koska se on Suomessa vakiintuneempi termi kuin jokin suora käännös. Aineiston käyttöön on saatu lupa.

YK:n yritysten toimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet

Kesäkuussa 2011 YK:n ihmisoikeusneuvosto hyväksyi yritysten toimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet. YK:n periaatteet perustuvat valtion velvollisuuteen suojata ihmisoikeuksia, yritysten vastuuseen kunnioittaa niitä ja yksilöiden mahdollisuuksiin tehdä valitus ihmisoikeuksien loukkauksesta. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että valtioiden on pyrittävä toimillaan edistämään ihmisoikeuksien kunnioittamista yrityksissä, joiden kanssa valtiolla on toimintaa. Yhtenä toimenpiteenä toimittajia voidaan sopivissa tapauksissa vaatia tekemään ihmisoikeuksien due diligence -tarkastus. Due diligence voidaan kääntää ”asianmukaisuudeksi tai huolellisuudeksi” joka tarkoittaa muun muassa sitä, että Ruotsin aluehallinnon käyttämillä toimittajilla on oltava käytössä vakiintuneet toimintatavat ihmisoikeuksiin, työntekijöiden oikeuksiin ja ympäristöön liittyvien riskien ja korruption riskien tunnistamiseksi ja hallitsemiseksi omassa toiminnassaan ja koko toimitusketjussa.

Code of Conduct-sopimusehtojen seuranta

Ruotsin aluehallinnossa käytetään yhteistä toimittajille tarkoitettua Code of Conduct -ohjetta, joka ymmärretään tässä tekstissä yksinkertaistetusti vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteina. Toimittajien käytännesääntö Code of Conduct on yhteinen kaikille alueille. Code of Conductin perustana ovat YK:n Global Compact -aloite ja sen yritysten sosiaalista ja ekologista vastuuta koskevat periaatteet. Code of Conduct koskee ihmisoikeuksia, työntekijöiden oikeuksia, ympäristöasioita ja korruption torjuntaa. Ruotsin aluehallinnon Code of Conduct toimittajille on esitetty liitteessä 1.

Tarjouskilpailu

Hankinnoissa, joissa vaatimusten asettaminen katsotaan tarpeelliseksi, toimittajien Code of Conductiin viitataan tarjouskilpailussa seuraavasti:

”Tarjouksentekijän odotetaan lukevan tarkasti Toimittajien Code of Conduct -asiakirjan tarjouskilpailun yhteydessä. Tähän on syynä se, että hyväksytty toimittaja sitoutuu sopimuksen allekirjoittamalla noudattamaan sosiaalista ja ekologista vastuuta koskevia ehtoja sopimuksessa. Sopimuksen allekirjoituksen yhteydessä toimittajan on ilmoitettava sen henkilön nimi ja yhteystiedot, jolla on yrityksessä operatiivinen vastuu toiminnan sosiaalisesta ja ekologisesta vastuullisuudesta sopimuksen osalta.”

On tärkeää, että toimittaja on perehtynyt hyvin Code of Conductiin ennen tarjouksen jättämistä. Yhtä tärkeää on olla perillä vaatimuksista, jotka asetetaan sellaisista sisäisistä käytännöistä ja toimintatavoista, joiden odotetaan olevan toimittajalla käytössä ja jotka on määritetty sopimusehdoissa.

Vastuullisia toimitusketjuja koskevat sopimusehdot

Sopimusehdot on yhtenäistetty, ja ne selventävät aluehallinnon vastuullisia toimitusketjuja. Ensimmäisessä pykälässä esitetään käytännesäännössä määritetyt perusehdot, joita on noudatettava toimitusketjussa. Toisessa pykälässä esitetään vaatimukset, jotka asetetaan toimittajan perusehdoista tapahtuvista poikkeamista aiheutuvien riskien tunnistamiseksi ja hallitsemiseksi. Kolmannen pykälän nojalla voidaan seurata vaatimusten täyttämistä, ja neljännessä pykälässä esitetään toimet, joihin aluehallinnossa on ryhdyttävä, jos toimittaja ei täytä vaatimuksia tai auta seurannan toteuttamisessa. Sopimusehdot on esitetty sivuilla 6–7.

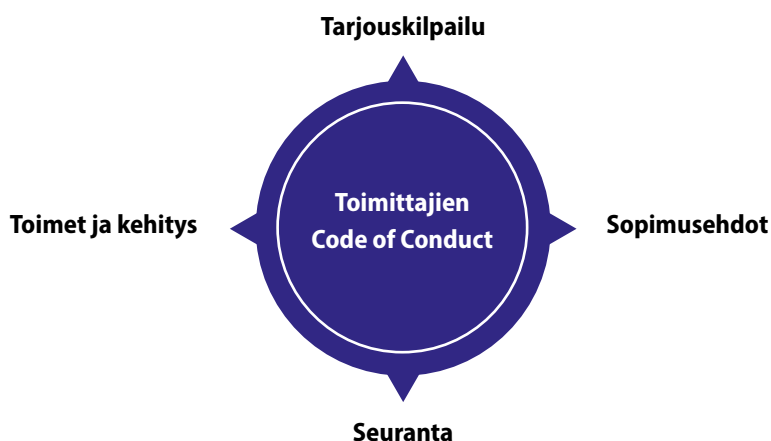
Seuranta

Ruotsin aluehallinnossa on yhteiset toimintatavat vastuullisia toimitusketjuja koskevien sopimusehtojen täyttämisen seuraamiseksi. Vastuu seurannasta priorisoiduilla osa-alueilla, joihin liittyy riskejä, on lisäksi jaettu valtakunnallisesti. Tällä tavoin tarkoituksena on varmistaa resurssien tehokas käyttö.

Toimittajien Code of Conduct

Ruotsin aluehallinnossa on hyväksytty yhteinen toimittajille suunnattu Code of Conduct. Se on liitetty kokonaisuudessaan ohjeistuksen liitteeksi. Code of Conductin osa-alueet ovat seuraavat:

- YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948)
- ILO:n ydinsopimukset
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista
- valmistusmaassa voimassa oleva työsuojelu- ja työympäristölainsäädäntö
- valmistusmaassa voimassa oleva työoikeus, myös vähimmäispalkkaa koskeva laki ja sosiaalivakuutusurva
- valmistusmaassa voimassa oleva ympäristölainsäädäntö
- YK:n korruptiosopimus

Kun seuranta aloitetaan, aluehallinnon valitussa vastuuyksikössä kerätään tiettyjen yhteisesti sovittujen toimittajien kanssa tehdyt sopimukset kaikilta muilta aluehallinnon yksiköiltä. Vastuuyksikkö toteuttaa valtakunnallisen seurannan. Lisäksi ennen seurantaan valitaan tavallisesti vähintään yksi tuote tai otos tuotteista seurannan kohteeksi. Seurannan tarkoituksena on tarkastaa, että toimittajalla on käytössä sopimusehtojen mukaiset toimintatavat ja että niitä sovelletaan jatkuvasti sopimuksen kohteena oleviin tuotteisiin. Toteutus tapahtuu osittain siten, että toimittaja täyttää itsearviontiraportti ja esittää selvityksen sisäisistä prosesseista ja toimintatavoista. Aluehallinnossa yksiköt tekevät seurannan joko itse tai käyttämällä ulkoista tarkastajaa, joka telee tarkastuksen toimittajan toimistossa. Tämän niin sanotun toimistoauditoinnin yhteydessä tehdään perusteellinen toimintatapojen tarkastus. Tarkastaja voi sen vuoksi pyytää saada lukea tehdyt riskianalysit, tarkastusraportit tai kokouspöytäkirjat. Auditoinnin aikana haastatellaan lisäksi vastuuhenkilöitä, kuten toimitusjohtajaa, vastuullisuusvastaavaa, laatu vastaavaa tai HR-vastaavaa.

Joissakin tapauksissa aluehallinnossa voidaan tehdä niin sanottu tehdasauditointi. Tehdastarkastuksen tarkoituksena on tarkastaa, onko toimintatavoilla vaikutusta käytännössä ja noudatetaanko perusehtoja toimitusketjussa. Tehdasauditointi voidaan tehdä toimittajan omassa yrityksessä tai toimittajan käyttämissä alihankintayrityksissä. Toimittajalla on sopimusehtojen mukaan velvollisuus auttaa tällaisen auditoinnin tekemisessä. Tehdasauditoinnissa painotetaan työntekijöiden tilannetta, mutta myös tehtaan toiminnasta aiheutuvat vaikutukset esimerkiksi ympäristöön tai ympäröivään yhteisöön tarkastetaan. Tarkastaja tai tarkastajat muun muassa haastattelevat työntekijöitä, minkä lisäksi tehdastilat ja muut liittyvät rakennukset (esim. asuinrakennukset) ja asiakirjat auditoidaan. Osana auditointia voidaan lisäksi tehdä haastatteluja myös tehtaan ulkopuolella (off-site) ja haastatella paikallisia organisaatioita. Toimittajaa kehoitetaan auttamaan mahdollisten tehdasauditointien tekemisessä.

Toimenpidevaihe

Jos toimisto- tai tehdastarkastuksen aikana havaitaan poikkeamia, käynnistetään toimenpidevaihe. Toimenpidevaiheen aikana toimittaja saa mahdollisuuden korjata poikkeamat. Tässä vaiheessa painotetaan kehitystä ja parannusta, joka pyritään saavuttamaan tiiviissä vuoropuhelussa aluehallinnon, toimittajan ja mahdollisen tarkastajan kanssa. Jos poikkeama on tapahtunut tehtaassa, toteutettavan toimenpiteen on tärkeää olla suhteessa poikkeaman vakavuusasteeseen. Poikkeamien yhteydessä laaditaan aina toimenpidesuunnitelma aikatauluineen. Toimittaja vahvistaa toimenpidesuunnitelman, jonka aluehallinto hyväksyy. Lisätietoja poikkeaman korjaamisesta on sivuilla 15–16. Kohdassa 4. Puutteiden käsitleminen on lisätietoja siitä, mitä tapahtuu, jos toimittaja ei korjaa poikkeamia sovitun toimenpidesuunnitelman mukaisesti.

Tulosten jakaminen

Kun tarkastus on tehty, tarkastuksen tuloksista laaditaan yhteenveto. Yhteenveto jaetaan sen jälkeen kaikille alueille ja yhteistyökumppaneille, joita ovat esimerkiksi Sykehusinnkjøp ja SKL Kommentar Inköpscentral / Hållbarhetskollen. Yhteenvedossa esitetään seurannan perustiedot, kuten toteutetun seurannan tyyppi ja tarkastustulokset. Yhteenvetoa täydennetään sitä mukaa, kun mahdolliset poikkeamat korjataan. Alueille ja yhteistyökumppaneille ilmoitetaan, kun tarkastus on viety loppuun.

Tarkastuksen tulos julkaistaan lisäksi yhteisellä verkkosivulla www.hållbarupphandling.se. Tarkastustulos jaetaan tiedoksi vasta sen jälkeen, kun toimittaja on saanut raportin ja tarkastanut sen ja kun arkaluonteiset liiketoimintatiedot on poistettu raportista.

Vastuullisia toimitusketjuja koskevat sopimusehdot

§ 1 Toimittajan velvoite

Toimittaja sitoutuu noudattamaan kohdissa 1–4 määritettyjä sopimusehtoja koko sopimuksen voimassaoloajan. Sopimus täytetään noudattamalla seuraavia vastuullisia toimitusketjuja koskevia perusehtoja:

- YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus
- ILO:n kahdeksan ydinsopimusta pakkotyövoiman käytöstä, lapsityövoiman käytöstä, syrjinnästä ja yhdistymis- ja järjestäytymisoikeuksista (nro 29, 87, 98, 100, 105, 111, 138 ja 182);
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, artikla 32;
- työn suoritusmaassa voimassa oleva työoikeudellinen lainsäädäntö, myös palkkaa, työaika, vapaapäiviä ja sosiaalivakuutusturvaa koskevat määräykset;
- työn suoritusmaassa voimassa oleva työsuojelu- ja työympäristölainsäädäntö;
- työn suoritusmaassa voimassa oleva ympäristönsuojelulainsäädäntö; ja
- YK:n korruptiosopimus.

Ehdot on selitetty tarkemmin tilaajan toimittajia varten laatimassa Code of Conduct -ohjeessa.

Jos kansainvälisten määräysten antama suoja on yksittäistapauksessa suurempi kuin kansallisen lainsäädännön antama suoja, toimittajan on ryhdyttävä kohtuullisiksi katsottuihin toimiin kansainvälisten määräysten noudattamiseksi.

Velvoite koskee kaikkea toimintaa, joka liittyy sopimuksen täyttämiseen.

Toimittajan on kohdan 2 mukaisesti varmistettava, että sen käyttämät alihankkijat noudattavat perusehtoja toimitusketjun kaikissa vaiheissa. Lisäksi toimittajan on varmistettava, että sen käyttämät alihankkijat auttavat seurannassa kohdan 3 mukaisesti.

§ 2. Käytännöt ja toimintatavat

Kohdan 1 mukaisen velvoitteen täyttäminen edellyttää, että toimittaja ryhtyy toimenpiteisiin estääkseen ja käsitelläkseen mahdolliset perusehdoista tapahtuvat poikkeamat jäljempänä esitettyjen kohtien 2.1–2.6 mukaisesti.

Tällaiset toimenpiteet on dokumentoitava ja niitä on sovellettava jatkuvasti toimittajan omassa toiminnassa ja toimittajan käyttämien alihankkijoiden toiminnassa toimitusketjun kaikissa vaiheissa koko sopimuksen voimassaoloaikana.

Toimittajalta odotetaan sopimuksen alkuvaiheessa seuraavia:

- 2.1 käyttöön otettuna on yleisesti käytettävissä olevan käytäntö, josta ylin johto on päättänyt ja johon sisältyy muun muassa velvoite noudattaa ehtoja
- 2.2 käyttöön otettuina ovat toimintatavat, joilla velvoite noudattaa ehtoja välitetään eteenpäin omassa toiminnassa ja toimitusketjussa
- 2.3 nimettynä on johtoportaan kuuluva henkilö, joka vastaa ehtojen noudattamisesta
- 2.4 käyttöön otettuina ovat toimintatavat riskianalyysien säännöllistä laatimista varten eli ehtojen puutteellisesta noudattamisesta aiheutuvien todellisten ja potentiaalisten riskien tunnistamista ja priorisointia varten, myös toimitusketjun kartoitusta varten painottamalla erityisesti suuren riskin yrityksiä
- 2.5 käyttöön otettuina ovat toimintatavat ehtojen noudattamisen säännöllistä seurantaa varten, ja
- 2.6 käyttöön otettuina ovat toimintatavat välittömiin toimenpiteisiin ryhtymistä varten ehtojen puutteellisen noudattamisen estämiseksi ja rajoittamiseksi sekä tunnistettujen puutteiden korjaamiseksi.

Toimenpiteisiin on ryhdyttävä YK:n yritysten toimintaa ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden tai vastaavien periaatteiden mukaisesti.

§ 3 Seuranta

Julkisella hankintayksiköllä on oikeus seurata, että toimittaja täyttää velvoitteensa. Seuranta voidaan toteuttaa eri vaiheissa; itsearviointilomakkeella ja tekemällä toimisto- tai tehdasauditoinnin.

3.1 Toimittajan itsearviointi

Toimittajan on julkisen hankintayksikön pyynnöstä esitettävä kirjallinen selvitys siitä, miten perusehdot täytetään, kuuden viikon tai muutoin yhteisesti sovitun ajan kuluessa pyynnön vastaanottamisesta. Selvitys laaditaan käyttämällä tilaajan itsearviointilomaketta tai tilaajan ohjeiden mukaisesti.

3.2 Tarkastus

Toimittajan on autettava hankintayksikköä tekemään itse tai asiamiehen välityksellä tarkastukset toimittajan tiloissa tai alihankkijoiden tiloissa sen varmistamiseksi, että toimittaja täyttää kohtien 1 ja 2 mukaiset velvoitteensa ja että perusehtoja noudatetaan kauttaaltaan. Toimittaja luovuttaa auditoinnin yhteydessä tiedot ja dokumentaation, joita tarvitaan perusehtojen noudattamisen tarkastamiseen.

§ 4 Puutteiden käsitleminen

Mikäli toimittaja ei auta seurannan toteutuksessa tai mikäli kohdan 3 mukaan toimitettavassa dokumentaatioissa on puutteita, tilaajalla on oikeus langettaa toimittajalle seuraavista seuraamuksista yksi tai useampi.

- Oikaisun vaatiminen: Kun auditoinnin tuloksena todetaan, ettei toimittaja noudata perusehtoja, toimittajan on laadittava aikataulu ja toimenpidesuunnitelma hankintayksikön määrittämän ajan kuluessa. Suunnitelman on oltava kohtuullinen suhteessa puutteiden luonteeseen ja puutteiden korjaamiseksi tehtävät toimenpiteet on kuvailtava selvästi määritetyn ajan kuluessa. Suunnitelma edellyttää julkisen hankintayksikön hyväksyntää.
- Sakko: Jos toimittaja ei noudata sovittua aikataulua ja toimenpidesuunnitelmaa tai ei ryhdy vaadittuihin toimenpiteisiin kohdan a) mukaisesti, tilaajalla on oikeus vaatia toimittajaa maksamaan sakkomaksuna tietty summa tai osuus sopimuksen arvosta jokaista alkanutta viikkoa kohden, jonka sopimusrikkomus kestää. Tilaajalla on oikeus vaatia toimittajalta vastaava sakkomaksu myös silloin, jos toimittaja ei täytä kohdan mukaisia velvoitteitaan
- [Koskee puitesopimusta]: Puitehankinnan pysäyttäminen: Mikäli toimittaja ei
 - » laadi aikataulua ja toimenpidesuunnitelmaa ajallaan kohdan 4.a mukaisesti
 - » noudata hyväksyttyä aikataulua tai toimenpidesuunnitelmaa tai
 - » poista tarkastuksessa havaittuja puutteita kohtuullisessa ajassa kohdan 3 mukaisesti.

Tilaaja voi jättää huomiotta toimittajan oikeuden saada puitesopimuksen perusteella tarjouspyyntöjä siihen asti, että toimittaja korjaa sopimusrikkeen tilaajan vahvistamalla tavalla tai sopimusrikkeen loppuminen on osapuolille ilmeistä.

Kun puitehankinta on pysäytettynä, tilaajalla on oikeus tehdä puitehankintoja käyttämällä muuta toimittajaa puitesopimuksessa tai sellaisen puuttuessa hankkia palvelu muulta toimittajalta. Lisäksi tilaajalla on kohdan 4.d mukaisesti oikeus purkaa puitesopimus kokonaan tai osittain.

- [Koskee sopimusta] Purkaminen: Julkisella hankintayksiköllä on oikeus irtisanoa sopimus päättymään välittömästi, jos toimittaja ei ryhdy korjaaviin toimenpiteisiin määritetyn ajan kuluessa kohdan a) mukaisesti tai poista puutteita määritetyn aikataulun ja toimenpidesuunnitelman mukaisesti.

Julkisella hankintayksiköllä on lisäksi oikeus irtisanoa sopimus päättymään välittömästi, mikäli perusehtojen noudattamisessa on vakavia puutteita.

Vastuullisia toimitusketjuja koskevien sopimusehtojen ohjeistus

Toimittaja sitoutuu noudattamaan kohdissa 1–4 määritettyjä sopimusehtoja koko sopimuksen voimassaoloajan. Sopimus täytetään noudattamalla vastuullisia toimitusketjuja koskevia perusehtoja.

1. Toimittajan velvoite

Velvoite koskee kaikkea toimintaa, joka liittyy sopimuksen toteutukseen. Toimittajan on kohdan 2 mukaisesti varmistettava, että sen käyttämät alihankkijat noudattavat perusehtoja toimitusketjun kaikissa vaiheissa.

Ohjeistus

Toimittajan vastuu perusehtojen noudattamisesta kattaa toimitusketjun kaikki vaiheet. YK:n yritysten toimintaa ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden mukaan ei riitä, että yritys tekee työtä vain suoraan käyttämiensä toimittajien kanssa. Riskit ihmisoikeuksiin kohdistuvista negatiivisista vaikutuksista ovat harvoin suurimmat tällaisilla toimittajilla. Yritysten vastuulla on sen vuoksi ottaa selvää siitä, missä toimitusketjun vaiheessa negatiivisten vaikutusten riski on suurin, ja priorisoida ketjun nämä vaiheet. Toimittajan on pystyttävä riskianalyyysinsa perusteella selvittämään toimitusketjun ne vaiheet, joissa riskit ovat suurimmat, ja pienentämään tällaisten vaiheiden riskejä erilaisilla toimilla. Velvoite koskee kaikkea sopimuksen täyttämiseen liittyvää toimintaa ja koskee sen vuoksi myös käytettyjä alihankkijoita.

Yritysten vastuu koskee täysimääräisesti ja samoilla ehdoilla kaikkia yrityksiä kaikilla aloilla ja kaikissa toimintaympäristöissä, olivatpa yritysten omistajasuhteet ja yritys rakenne millaiset tahansa. Yritykset voivat kuitenkin täyttää velvoitteensa eri tavoin näiden tekijöiden ja sen perusteella, miten vakavia yrityksen toiminnasta aiheutuvat negatiiviset vaikutukset perusehtoihin ovat.

Pienissä ja keskisuurissa yrityksissä prosessit ja rakenteet voivat olla epävirallisempia kuin suurissa yrityksissä. Myös pienistä ja keskisuurista yrityksistä aiheutuva negatiivinen vaikutus voi kuitenkin olla vakava, mikä tarkoittaa vastuuta tällaisen vaikutuksen hallitsemisesta. Negatiivisen vaikutuksen vakavuutta kuvastavat sen vakavuusaste, laajuus ja korjattavuus. Toimittajalla on ohjaavien periaatteiden mukaan aina vastuu tuntea toimitusketjujensa riskit ja toimia jatkuvasti tällaisten riskien poistamiseksi.

Toimittajan on pystyttävä esittämään selvitys tuotteen/palvelun riskeistä – raaka-aineista valmistukseen ja valmiiseen tuotteeseen – ja esittelemään toiminnot ja toimenpiteet, jotka tehdään tällaisten riskien poistamiseksi. Sopivat toimenpiteet vaihtelevat ensi sijassa riskin vakavuusasteen mukaan, mutta sopivuuteen voivat vaikuttaa myös toimittajan vaikutusmahdollisuudet toimijoihin toimitusketjussa. Yrityksen vaikutusmahdollisuudet tarkoittavat sitä, missä määrin tai laajuudessa organisaatiolla on mahdollisuus vaikuttaa päätöksiin tai toimintoihin toisissa organisaatioissa. Toimittajalla on vastuu vaikutuksista, jotka ovat seurausta niistä päätöksistä ja toiminnoista, joista toimittajalla on virallinen tai de facto -pääösvalta. De facto -pääösvalta tarkoittaa sitä, että toimittajalla on mahdollisuus sanella päätöksiä ja toimintoja yrityksessä, vaikka toimittajalla ei olisi siihen oikeudellista tai virallista toimivaltaa. Toimittajalla voi lisäksi olla mahdollisuus vaikuttaa toimintaan myös muissa yrityksissä, joihin sillä on liikesuhde. Toimittajalla on tietyissä tilanteissa velvollisuus käyttää vaikutusmahdollisuuksiaan. Jos toimittajalla ei ole tällaisia vaikutusmahdollisuuksia, sen on ryhdyttävä toimiin vaikutusmahdollisuuksiensa lisäämiseksi esimerkiksi tekemällä yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa.

2. Käytännöt ja toimintatavat

Kohdan 1 mukaisen velvoitteen täyttäminen edellyttää, että toimittaja ryhtyy toimenpiteisiin estääkseen ja korjatakseen mahdolliset poikkeamat perusehdoista kohtien 2.1–2.6 mukaisesti. Toimenpiteet on dokumentoitava ja niitä on sovellettava jatkuvasti toimittajan omassa toiminnassa ja toimittajan käyttämien alihankkijoiden toiminnassa toimitusketjun kaikissa vaiheissa koko sopimuksen voimassaoloaikana.

Toimenpiteisiin on ryhdyttävä YK:n yritysten toimintaa ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden tai vastaavien periaatteiden mukaisesti.

Ohjeistus

Toimittajan on täytettävä velvoitteensa ryhtymällä toimenpiteisiin perusehtojen puutteellisen noudattamisen estämiseksi ja mahdollisten puutteiden poistamiseksi. Sopimusehtojen toisessa pykälässä on määritetty toimintatavat, jotka toimittajalla odotetaan olevan käytössä asianmukaisten edellytysten luomiseksi. Toimintatavat perustuvat YK:n yritysten toimintaa ja ihmisoikeuksia ohjaavissa periaatteissa esitettyyn due diligence -prosessiin. Toimintatavat on laadittava siten, että niiden avulla voidaan varmistaa tehokkaasti riskienhallintatyö toimitusketjuissa. Toimintatapojen on oltava suhteessa riskeihin, joita toimittajalla on omassa toiminnassaan ja toimitusketjussa.

2.1–2.6 Toimintatapavaatimusta koskeva ohjeistus

Tässä osassa kuvataan toimenpiteet, joihin toimittajan on ryhdyttävä täyttääkseen sopimusehdot, kiinnittämällä huomiota erityisesti kuuteen toimintatapaan koskevaan vaatimukseen. Toimintatavat, jotka toimittajalla on oltava käytössä, on esitetty sopimusehtojen toisen pykälän kolmannessa kappaleessa (kohdat 2.1–2.6).

2.1 Käytäntövelvoite

Toimittajalla on sopimuksen alkuvaiheessa oltava käyttöön otettuna yleisesti vakiintunut käytäntö, josta ylin johto on päättänyt ja johon sisältyy velvoite noudattaa perusehtoja.

Tarkoitus

Käytäntövelvoitteen tarkoituksena on varmistaa, että toimittaja tuntee vastuunsa ja toimii perusehtojen noudattamiseksi. Lisäksi käytäntövelvoite varmistaa vastuuseen sitoutumisen yrityksessä. Sen on lisäksi oltava liikekumppaneiden ja muiden toimittajan toimintaan liittyvien sidosryhmien käytettävissä.

Arviointikriteerit

Kohdan 2.1 käytäntövelvoitetta koskevan toimintatapavaatimuksen täyttäminen edellyttää, että toimittaja on ottanut käyttöön käytännön, joka

- kattaa vähintään perusehdot
- on vahvistettu ylimmällä tasolla yrityksessä
- on yleisesti käytettävissä esimerkiksi työpaikalla tai yrityksen verkkosivulla.

Ohjeistus

Käytäntövelvoite on julkisesti käytettävissä oleva aiesopimus, jossa kuvataan perusehtoja koskevat toimittajan vastuut ja velvoitteet ja toimittajaan kohdistuvat odotukset. Velvoitetta sovelletaan omaan toimintaan, toimitusketjuun ja muihin liikesuhteisiin. Toimittajan perusehtoja koskeva velvoite voidaan määrittää yhdessä käytännössä tai useissa erillisissä käytännöissä. Se voidaan myös yhdistää johonkin toimittajan ohjausasiakirjaan, esimerkiksi Code of Conduct -ohjeeseen.

Käytäntövelvoitteen tarkoituksena on lieventää omaan toimintaan ja liikesuhteisiin liittyviä riskejä. Siinä ei voida keskittyä pelkästään hyväntekeväisyshankkeeseen tai yleisiin vastuullisuusvelvoitteisiin. Jotta käytäntövelvoitteen asema toimittajan organisaatiossa on asianmukainen, sen on oltava ylimmän johdon hyväksymä.

Käytäntöä päivitetään jatkuvasti sitä mukaa, kun uusia tietoja riskeistä toimitusketjussa saadaan.

Lisätietoja

- YK:n yritysten toimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet (periaate 16)
- OECD:n vastuullista liiketoimintaa koskevat due diligence -ohjeet
- Developing a Policy Commitment and Embedding Respect for Human Rights
- YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus
- ILO:n julistus työelämän perusperiaatteista ja -oikeuksista
- Liiketoimintaa ohjaavat lapsenoikeusperiaatteet (UNICEF)
- YK:n korruptiosopimus

2.2 Velvoitteen edelleen välittäminen

Toimittajalla on sopimuksen alkuvaiheessa oltava käyttöön otettuina toimintatavat, joilla se välittää edelleen velvoitteen noudattaa perusehtoja omassa toiminnassaan ja toimitusketjussa.

Tarkoitus

Tarkoituksena on vaatia, että toimittaja välittää edelleen velvoitteensa, joten velvoitteesta kerrotaan asianmukaisille toimijoille. Tämä pätee niin sidosryhmiin, joiden odotetaan ottavan itse käyttöön vastaavan velvoitteen toiminnassaan (esimerkiksi toimittajat ja alihankkijat), kuin sidosryhmiin, joiden edun mukaista velvoitteen toteutus on (esimerkiksi liikesuhteet, sijoittajat, kuluttajat ja etujärjestöt). Se pätee myös yksilöihin tai ryhmiin, joihin toimittajan toiminta voi vaikuttaa negatiivisesti.

Arviointikriteerit

- Velvoitteen eteenpäin välittämistä koskevan toimintatapavaatimuksen 2.2 täyttäminen edellyttää toimittajalta seuraavia:
- velvoitteesta kerrotaan yrityksen työntekijöille
- velvoite noudattaa perusehtoja välitetään kirjallisesti toimittajille, joiden kanssa toimittajalla on sopimussuhde (ketjun 1. vaihe)
- selvitetään se, miten perusehtojen välittäminen edelleen toimittajilta, joiden kanssa toimittaja on sopimussuhteessa (ketjun 1. vaihe), varmistetaan toimitusketjussa.

Ohjeistus

Code of Conduct välittäminen eteenpäin varmistaa, että sidosryhmät, toimittajat ja alihankkijat toimitusketjun eri vaiheissa ovat selvillä toimittajan velvoitteesta perusehtojen noudattamiseksi. Lisäksi niitä kehoitetaan toimimaan velvoitteen mukaisesti. Riskit, jotka koskevat ihmisoikeuksia, työehtoja, ympäristöolosuhteita ja korruptiota, ovat usein suurempia alihankkijaketjussa. Sen vuoksi on tärkeää, että toimittaja välittää vastuun eteenpäin ja asettaa vaatimuksia myös tällaisissa ketjuissa. Toimittaja voi siten asettaa vaatimuksia suoraan käyttämilleen toimittajille ja vaatia sopimuksessa, että ne välittävät puolestaan vastaavat ehdot eteenpäin omista toimitusketjuissaan.

Yritysten, joiden kanssa toimittaja on sopimussuhteessa, on jaettava velvoite. Ei riitä, että käytäntö on alihankkijoiden käytettävissä, vaan se on liitettävä sopimuksen liitteeksi ja siihen on viitattava sopimuksessa. Tarvittaessa se on käännettävä paikallisille kielille. Muita toimijoita, joille myös on ilmoitettava velvoitteesta, ovat sopimuksen kannalta tärkeisiin toimittajan toiminnan osiin liittyvät toimijat sekä toimijat, joihin on vaarassa kohdistua velvoitteesta tapahtuvia poikkeamisia. Käytäntövelvoitetta on lisäksi sovellettava yrityksen ylimmästä tasosta työntekijöihin, joita se koskettaa. Muussa tapauksessa voidaan toimia velvoitetta tuntematta tai ottamatta sitä huomioon. Velvoite voidaan välittää eteenpäin esimerkiksi julkaisemalla se toimittajan verkkopaikassa tai intranetissä tai sisällyttämällä sopimukseen toimittajan kanssa velvoitetta koskevia ehtoja tai käymällä vuoropuhelua velvoitteesta yrityksen sisällä ja ulkopuolella. Lisäksi toimittaja voi järjestää koulutuksia, joilla lisätään perusehtojen tuntemista toimitusketjun eri vaiheissa.

Lisätietoja

- YK:n yritysten toimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet (periaate 16)
- OECD:n vastuullista liiketoimintaa koskevat due diligence -ohjeet

2.3 Vastuunjako

Toimittajalla on sopimuksen alkuvaiheessa oltava nimettynä perusehtojen noudattamisesta vastaava henkilö johtoportaan.

Tarkoitus

Selvän vastuunjaon vaatimisen tarkoituksena on huolehtia siitä, että toimittaja on nimennyt perusehdoista/käytäntövelvoitteesta vastaavat henkilöt johtoportaan. Näin julkinen hankintayksikkö saa myös tiedon siitä, missä tehtävässä toimivalla henkilöllä on viime kädessä vastuu perusehtojen noudattamisesta toimittajan omassa toiminnassa ja toimitusketjussa.

Arviointikriteerit

Vastuunjako koskevan toimintatapavaatimuksen 2.3 täyttäminen edellyttää toimittajalta seuraavia:

- johtoportaan on valittu henkilö tai henkilöt, joilla on viime kädessä vastuu perusehtoihin liittyvistä asioista,
- vastuualueen sisältö on selitetty.

Ohjeistus

Jotta toimittajan käytäntövelvoitteella on vaikutusta ja sitä voidaan noudattaa, vastuualueet on jaettava sisäisesti. Johtajilla on viime kädessä vastuu velvoitteen täyttämistä, minkä vuoksi vastuuhenkilöksi nimetyn on oltava johtoryhmän jäsen. Lisäksi toimittajan on tärkeää varmistaa, että vastuuhenkilöillä on tarvittavaa osaamista asianmukaisilta vastuualueilta.

Vastuunjako voi vaihdella toimittajana olevan yrityksen koon ja rakenteen mukaan, mutta vastuun on viime kädessä oltava aina johtoportaan kuulumalla henkilöllä tai kuulumalla henkilöillä.

- Päivittäinen vastuu voidaan sen jälkeen delegoida organisaatiossa. Toimittaja voi tehdä työtä velvoitteeseen sitoutumisen edistämiseksi ylimmän johdon lisäksi myös organisaatiossa. Työntekijöitä voidaan auttaa minimoimaan riskit päivittäisessä työssään painottamalla ja tukemalla riittävästi perusehtojen vaikutusarviointeja (due diligence), kohdistamalla resursseja vaikutusarviointien laatimiseen ja huolehtimalla siitä, että vaikutusarviointien parissa työskenteleville annetaan tehtävän suorittamiseen tarvittava aika ja mahdollisuus kehittää siihen vaadittua osaamista.

Lisätietoja

- YK:n yritysten toimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet (periaate 19)
- OECD:n vastuullista liiketoimintaa koskevat due diligence -ohjeet

2.4 Riskianalyysi

Toimittajalla on sopimuksen alkuvaiheessa oltava käyttöön otettuina toimintatavat perusehtojen noudattamisen säännöllistä seurantaa varten.

Tarkoitus

Toimittajalle riskianalyysien laatimisesta asetetun vaatimuksen tarkoituksena on varmistaa, että toimittaja määrittää säännöllisesti perusehdoista tapahtuvista poikkeamista aiheutuvat vakavat riskit. Riskianalyysit lisäävät läpinäkyvyyttä toimitusketjussa ja julkinen hankintayksikkö saa tietoa, miten toimittaja priorisoi riskinsä.

Arviointikriteerit

Riskianalyyseja koskevan toimintatapavaatimuksen 2.4 täyttäminen edellyttää toimittajalta seuraavia:

- selvityksen esittäminen sopimuksen kohteena oleviin tavaroihin tai palveluihin liittyvistä tunnistetuista riskeistä
- toimitusketjun kartoittaminen kiinnittämällä huomiota erityisesti suuren riskin yrityksiin
- selvityksen esittäminen siitä, miten perusehtojen noudattamiseen liittyvät todelliset ja potentiaaliset riskit toimitusketjussa tunnistetaan
- selvityksen esittäminen siitä, miten toimittaja priorisoi omat riskinsä vakavuusasteen perusteella.

Ohjeistus

Riskit muuttuvat jatkuvasti, kun uusia liikesuhteita solmitaan, tuotannossa tapahtuu muutoksia, uusia lakeja säädetään jne. Riskillä tarkoitetaan tässä tapauksessa perusehdoista tapahtuvien poikkeamien riskiä. Riskianalyysit on laadittava säännöllisesti. Riskianalyysin on liityttävä olennaisesti toimittajan liiketoiminnan siihen osaan, jota tavaroiden tai palvelujen toimitus sopimuksen mukaan koskee. Se ei saa olla yleinen riskianalyysi, jossa käsitellään yleisiä vastuullisuusriskejä. On tärkeää tähdentää, että riskin tunnistaminen ei sinällään tarkoita sopimusehdoista poikkeamista. Todellisten riskien selvittäminen on samoin tärkeää ja ratkaisevaa on, mitä tällaisten riskien estämiseksi tehdään.

Toimitusketjun kartoitus painottamalla erityisesti suuren riskin yrityksiä

Toimitusketjun tunteminen on ratkaisevan tärkeää perusehdoista tapahtuviin poikkeamiin liittyvien olennaisten riskien tunnistamiselle ja hallitsemiselle. Myös toimitusketjun pituus ja monimutkaisuus vaikuttavat poikkeamista aiheutuviin riskeihin. Sekä toimittajan että hankintayksikön on sen vuoksi tärkeä tuntea ketju, jotta ne pystyvät päättämään tarvittavista toimenpiteistä. Yrityksen toimitusketjussa harjoittaman toiminnan tyyppi on lisäksi tärkeää tuntea. Yritys voi esimerkiksi olla tukkukauppias tai valmistava yritys. Lisäksi on tärkeää tietää paikkakunnat, joilla toimintaa harjoitetaan. Toimittaja voi kartoittaa toimitusketjun eri tavoin sen mukaan, mitä tietoja sillä on saatavilla. Jos toimittajalla on täydelliset tiedot siitä, missä tuotanto tapahtuu, toimittaja voi laatia yksityiskohtaisen kartoituksen erittelemällä tiedot tarkasti. Jos toimittajalla on rajalliset tiedot siitä, missä tuotanto tapahtuu, toimittaja voi laatia kartoituksen osittain erittelemällä tiedot tarkasti ja osittain käyttämällä yleisesti saatavilla olevia tietoja ja olettamuksia mahdollisesta

tuotantopaikasta. Jos toimittajalla on erittäin rajalliset tiedot toimitusketjusta, kartoituksen voi perustaa kokonaan yleisesti saatavilla oleviin tietoihin ja olettamuksiin tuotantopaikasta.

Jos toimittajalla on rajalliset tiedot ketjusta, sen on ryhdyttävä tarvittaviin toimiin tietojen hankkimiseksi ketjusta tarkoituksena tehdä toimitusketjusta jatkuva kartoitus ja vahvistaa riskikuva. Jäljitettävyyttä toimitusketjussa lisäävä prosessi on sen vuoksi luonteva osa toimintatapaa riskianalyyseissa.

Riskien tunnistaminen

Riskianalyysi perustuu sekä toimittajan omiin tietoihin omasta toiminnastaan ja toimitusketjusta että vakiintuneiden organisaatioiden ja asiantuntijaelimien raportteihin ja analyyseihin. Esimerkkeinä voidaan mainita raportit, jotka on laatinut jokin YK:n elin tai esimerkiksi Amnesty International, International Trade Union Confederation, Freedom House ja Transparency International. Sidosryhmävuoropuhelu on tärkeä osa riskianalyysin laatimista ja prosessissa on käytettävä sisäistä asiantuntemusta ja puolueetonta ulkoista asiantuntemusta. Prosessin aikana on neuvoteltava konkreettisista riskeistä sellaisten henkilöiden, heidän edustajiensa ja ryhmien kanssa, joita asia voi koskea. Kaikentyyppisten riskien huomioon ottaminen riskianalyysissa on tärkeää, mikä voidaan varmistaa käymällä vuoropuheluja erityyppisten sidosryhmien kanssa ja hakemalla tietoa erityyppisistä lähteistä. Riskianalyysin tekeminen korruptionriskeistä edellyttää toisenlaisten tietolähteiden käyttämistä kuin esimerkiksi ympäristöriskeistä. Perusehdoista tapahtuvia poikkeamia koskevien riskien tunnistamiselle on tärkeää myös se, että toimittaja tuntee hyvin niitä säätelevän kansallisen lainsäädännön.

Riskien priorisoiminen

Riskianalyysin laatimisen jälkeen toimittajan on tarvittaessa priorisoitava ensin käsiteltävät riskit.

Priorisointi tapahtuu potentiaalisten negatiivisten vaikutusten vakavuusasteen perusteella. Kun negatiivinen vaikutus perusehtoihin on vakava, toimittajan on priorisoitava riski korkealle. Negatiivisen vaikutuksen arvioinnissa sovelletaan vakavuusasteikkoja (kuinka vakava vaikutus on) ottamalla huomioon vaikutuksen laajuus (se, kuinka monia ihmisiä asia koskee) ja korjattavuus (mahdollisuus palauttaa tilanne ennalleen ja kompensoida vaikutukset).

Jos vaikutus on tilapäinen, se koskee vain joitakin ihmisiä ja se voidaan korjata helposti. Pysyvä vaikutus on tilapäistä vaikutusta vakavampi, ja koskee suurempaa määrää ihmisiä, eikä ole korjattavissa. Viimeksi mainittuja ovat esimerkiksi kuolemantapaukset ja pysyvät vammat.

Toimittaja voi priorisoinnissa ottaa huomioon myös erityisen haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät, kuten lapset, naiset, etniset ryhmät tai alkuperäiskansat. Lisäksi toimittajan on otettava huomioon vaikutus suhteessa koko toimitusketjuun painottamalla kaikkein vakavimpia riskejä. Prosessi on toteutettava siten, että se mahdollistaa ulkoisen asiantuntemuksen käytön ja muiden asianomaisten ryhmien ja henkilöiden kanssa käytävät neuvottelut.

Lisätietoja

- YK:n yritysten toimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet (periaatteet 17, 18, 21 ja 24)
- OECD:n vastuullista liiketoimintaa koskevat due diligence -ohjeet
- Assessing Human Rights Impacts
- Fighting Corruption in the Supply Chain Good Practice Guidelines on Conducting Third Party Due diligence (Partnering Against Corruption Initiative)
- ICC:n korruptiontorjunta – ulkoisten toimijoiden
- Due diligence: opas pienille ja keskisuurille yrityksille

2.5 Seuranta

Toimittajalla on sopimuksen alkuvaiheessa oltava käyttöön otettuina toimintatavat perusehtojen noudattamisen säännöllistä seurantaa varten.

Tarkoitus

Toimittajalle seurannan toimintatavoista asetetun vaatimuksen tarkoituksena on varmistaa, että toimittaja valvoo osana riskienhallintatyötään perusehtojen todellista noudattamista toimitusketjussa. Lisäksi julkinen hankintayksikkö saa tällä tavalla tietoja siitä, onko toimittajan poikkeamien ehkäisemiseksi toteuttamien toimenpiteiden vaikutus toivotunlainen.

Arviointikriteerit

Seuranta koskevan toimintatapavaatimuksen 2.5 täyttäminen edellyttää toimittajalta seuraavaa:

- selvityksen esittäminen siitä, mihin toimiin yrityksessä on ryhdytty oman toiminnan ja toimitusketjun riskien tunnistamiseksi sopimuksen kohteena oleviin tavaroihin ja palveluihin osalta
- selvityksen esittäminen siitä, kuinka järjestelmällisesti perusehtojen noudattamista omassa toiminnassa ja toimitusketjussa seurataan, esimerkiksi esittämällä selvitys niiden toimittajien ja alihankkijoiden valintatavasta, joita seurataan ottamalla huomioon tunnistetut riskit.

Ohjeistus

Vaatus seurannasta on välttämätön sen varmistamiseksi, että toimittaja hallitsee perusehdoista tapahtuvista poikkeamista aiheutuvat riskit tehokkaasti ja toteuttaa tarvittaessa toimenpiteitä jatkuvan parannustyön mahdollistamiseksi. Seurannan perustana on käytettävä riskianalyysejä painottamalla erityisesti vakavia riskejä ja riskejä, joista kohdistuu vaikutuksia sellaisiin henkilöihin, jotka kuuluvat erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin tai joiden riski joutua vaikutusten kohteeksi on suurentunut.

Joissakin tapauksissa toimittajalle voi olla vaikeaa arvioida ketjuun kuuluvia alihankkijoita puutteellisten tietojen ja vaikutusmahdollisuuksien takia. Tämä ei kuitenkaan vähennä toimittajan vastuuta hallita riskejä ketjun kaikissa vaiheissa. Toimittajan on näissä tilanteissa ryhdyttävä sopiviin toimiin riskien valvomiseksi ja hallitsemiseksi omien edellytystensä mukaisesti. Yhteistoiminta muiden organisaatioiden kanssa ja toimialojen yhteiset aloitteet

ovat yksi tapa toimia asiassa. Niitä sovelletaan yhä useammin yhteisten haasteiden hallitsemiseksi toimitusketjuissa.

Seurantamenetelmä

Seuranta voi tapahtua eri tavoin, esimerkiksi itsearviointilomakkeilla, itse tehdyillä tai kolmannen osapuolen tekemillä tarkastuksilla tai valitusmekanismeilla. Alihankkijoiden toteuttama oman toiminnan kehittäminen, esimerkiksi koulutuksen järjestäminen, voi olla yksi osa seurantaa.

Jos toimitusketjussa on osia, jotka on tarkastettu jonkin voimassa olevan sosiaalisen vastuullisuusstandardin mukaisesti, myös niitä voidaan käyttää seurannassa. Tällaisia sosiaalisia vastuullisuusstandardeja ovat esimerkiksi SA8000, RBA, EICC tai Fair Wear Foundation.

Seurantamenetelmä voi vaihdella riskin, kyseessä olevan toimittajan ja tavaroiden tai palveluiden mukaan. Ratkaisevan tärkeää on toimenpiteiden suora yhteys tunnistettuun riskiin. Toimenpiteet eivät saa olla yleisiä toimenpiteitä, joilla vahvistetaan toimittajan vastuullisuusprofiilia. Toimenpiteet voivat tarkoittaa esimerkiksi tietojen pyytämistä alihankkijoilta siitä, miten ne hallitsevat riskejä, tarkastuksen tekemistä paikan päällä ehtojen täyttämisen tarkastamiseksi, koulutuksen järjestämistä alihankkijoille, valitusmekanismien laatimista, tehdastilojen kunnostamista, suojarusteiden hankkimista jne.

Tarkastukset

Tarkastukset ovat tavallinen seurantamenetelmä, josta toimittaja voi saada tuloksia, joita se voi vertailla ajallisesti tai maan ja toimialan keskiarvoihin. Toimittaja voi tehdä tarkastukset itse tai käyttää kolmatta osapuolta niiden tekemisessä. Tarkastuksen toteutus voi vaihdella tarkastettavan toimitusketjun vaiheen mukaan. Kun tarkastuksen kohteena on tukkukauppiaana toimiva alihankkija maassa, jossa perusehdoista tapahtuvien poikkeamien riski on pieni, tarkastuksessa painotetaan tukkukauppiaan ehtojen eteenpäin välittämiseksi ja noudattamisen valvomiseksi käyttöön ottamia toimintatapoja ja prosesseja. Jos sitä vastoin tarkastuksen kohteena on tehdas, jossa tavara valmistetaan, tarkastus on tehtävä paikan päällä. Paikan päällä tehtävässä tarkastuksessa on tavallisesti kolme vaihetta: (1) dokumentaation tarkastus, (2) johtajien ja työntekijöiden haastattelut ja (3) työpaikan ja mahdollisten asuintilojen tarkastus. Tarkastusraportissa esitetään sen jälkeen näiden kolmen vaiheen tulokset, selvitys poikkeamista ja toimenpide-ehdotukset.

Pienellä toimittajalla voi olla rajalliset mahdollisuudet tehdä omia tarkastuksia, mutta sillä voi olla alihankkijana suurempi yritys, joka tekee omia tarkastuksia. Toimittaja voi silloin esimerkiksi tarkastaa suurempien yritysten tarkastusraportit osana omaa seurantansa.

Valitusmekanismit

Itsearviointilomakkeiden ja tarkastusten muodossa tehdyn seurannan lisäksi valitusmekanismit ovat tärkeä kanava tietojen hakemiseen perusehtojen noudattamisesta. Hyvin toimivat valitusmekanismit voivat tuottaa toimittajalle jatkuvasti tietoa potentiaalisista poikkeamista, joita voi joskus olla vaikea havaita tarkastuksissa.

Suuret yritykset laativat usein omat valitusmekanisminsa, joita käyttämällä työntekijät tai muut sidosryhmät voivat yritykselle ilmoittaa poikkeamista perusehtojen noudattamisessa. Ne eivät kuitenkaan toimi aina tehokkaasti, koska käytössä on usein kaukana valmistusmaasta sijaitsevan paikan puhelinnumero tai sähköpostiosoite. Usein toimivampi ratkaisu voi olla tällaisten mekanismien laatiminen yhteistyössä sellaisten paikallisten organisaatioiden kanssa, joilla on työntekijöiden ja paikallisväestön käyttämä ilmoituskanava. Tällä osa-alueella voidaan tehdä yhteistyötä muiden yritysten tai toimijoiden kanssa.

Lisätietoja

- YK:n yritysten toimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet (periaatteet 20 ja 21)
- OECD:n vastuullista liiketoimintaa koskevat due diligence -ohjeet
- ICC:n korruptiontorjunta – ulkoisten toimijoiden due diligence: opas pienille ja keskisuurille yrityksille

2.6 Poikkeamien hallitseminen

Toimittajalla on sopimuksen alkuvaiheessa oltava käyttöön otettuina toimintatavat välittömiin toimenpiteisiin ryhtymistä varten, jotta ehtojen puutteellinen noudattaminen voidaan estää tai sitä voidaan rajoittaa sekä ehtojen tunnistettuja poikkeamia voidaan korjata.

Tarkoitus

Poikkeamien hallintaan sovellettavia toimintatapoja koskevan vaatimuksen tarkoituksena on varmistaa, että toimittajalla on käytössä sisäiset prosessit sellaisten mahdollisten perusehdoista tapahtuvien poikkeamien hallitsemiseksi, jotka aiheutuvat toimittajan omasta toiminnasta tai johon sen oma toiminta on vaikuttanut.

Toimintatapojen tarkoituksena on lisäksi varmistaa, että toimittaja auttaa poikkeamasta henkilöön kohdistuneen negatiivisen vaikutuksen hyvittämiseen, jos se on sopivaa.

Arviointikriteerit

Poikkeamien hallintaa koskevan toimintatapavaatimuksen 2.6 täyttäminen edellyttää toimittajalta seuraavaa:

- selvityksen esittäminen siitä, onko sopimusaikana tapahtunut sopimuksen kohteena oleviin tavaroihin tai palveluihin liittyviä perusehdoista tapahtuneita poikkeamia ja jos on, selvityksen esittäminen tällaisten poikkeamien hallintatoimista
- selvityksen esittäminen poikkeamien järjestelmällisestä hallinnasta omassa toiminnassa ja toimitusketjussa ottamalla huomioon poikkeamien luonne ja vakavuusaste.

Ohjeistus

Jos tavarantoimitus tai palvelun tuottaminen tapahtuu suuren riskin maissa ja suuren riskin toimialoilla, seurannassa todennäköisesti havaitaan poikkeamia. Poikkeamien havaitseminen merkitsee samalla kuitenkin sitä, että niitä koskeviin toimenpiteisiin voidaan ryhtyä. Toimittajan on esitettävä selvitys havaitun poikkeaman perusteella tehtävistä käytännön toimenpiteistä ja toimenpiteiden aikataulusta. On tärkeää painottaa, että

joissakin maissa poikkeamia tapahtuu kansallisen lainsäädännön perusteella. Esimerkiksi Kiinassa ammattiyhdistykset ovat valtion ohjauksessa eikä ILO:n ydinsopimuksia 87 ja 98 noudateta siellä. Ei ole kohtuullista vaatia tällaisessa tilanteessa, että toimittajat rikkoisivat kansallista lainsäädäntöä. Vaikka vapaat ammattiyhdistykset ovat kiellettyjä Kiinassa, tehtaan työntekijät voivat esimerkiksi valita joukostaan paikalliset edustajat. Lisäksi työntekijöiden ja johtajien välillä voidaan käydä vuoropuhelua. Tällaisessa tilanteessa toimittajan on tehtävä aktiivisemmin työtä kyseisissä asioissa toimitusketjussaan osana poikkeamien hallintaa.

Poikkeaman syyn tunnistaminen

Poikkeamien toistumisen estämiseksi on tärkeää tehdä niin sanottu perussyyanalyysi. Siinä selvitetään syy poikkeaman tapahtumiselle, jotta voidaan ryhtyä sen toistumisen tehokkaasti estäviin toimenpiteisiin. Esimerkkinä voidaan mainita laitton ylityö. Tällaisen poikkeaman toistumisen estämiseen ei riitä pelkkä toteamus siitä, että työntekijöiden ylityömäärä ylittää kansalliset tai kansainväliset määräykset, ja vaatimus ylitoiden lopettamisesta. Lisäksi on selvitettävä syy siihen, miksi työntekijät tekevät niin. Pakottaako johto heidät siihen? Haluavatko he itse tehdä ylitoita, koska palkat ovat pieniä? Voiko syitä olla muita? Tällä tavalla voidaan puuttua ongelman juurisyyn ja saada aikaan pitkäaikainen ratkaisu. Muutoin vaarana on samojen poikkeaminen tunnistaminen vuodesta toiseen ilman mitään todellista parannusta.

Sopivat toimenpiteet

YK:n ohjaavissa periaatteissa yrityksen vaikuttamismahdollisuudet vaihtelevat sen mukaan, onko yritys aiheuttanut itse poikkeaman tai myötävaikuttanut poikkeaman aiheutumiseen tai liittyykö poikkeama yrityksen toimintaan. Jos poikkeamaan on syynä suoraan yrityksen oma toiminta, yrityksen katsotaan tavallisesti aiheuttaneen itse poikkeamat. Jos poikkeama tapahtuu toimitusketjussa, yrityksen katsotaan sen sijaan myötävaikuttaneen poikkeaman tapahtumiseen. Jos toimittajan oma toiminta aiheuttaa tai voi aiheuttaa poikkeaman perusehdoista, toimittajan on ryhdyttävä välittömästi toimiin ja tarvittaessa lopettava toiminto poikkeaman estämiseksi. Jos toimittajan oma toiminta myötävaikuttaa tai voi myötävaikuttaa poikkeaman aiheutumiseen, toimittajan on ryhdyttävä toimiin toiminnon lopettamiseksi poikkeaman estämistä varten ja käytettävä vaikutusmahdollisuuksiaan lisävaikutuksen rajoittamiseksi. Jos toimittaja ei ole itse aiheuttanut negatiivista vaikutusta eikä myötävaikuttanut sen aiheutumiseen, mutta jos se on yhteydessä yritykseen, jossa poikkeama on havaittu, tilanne on monimutkaisempi. Arvioon sopivista toimenpiteistä vaikuttaa silloin kaksi asiaa: poikkeaman vakavuus ja toimittajan vaikutusmahdollisuudet kyseiseen yritykseen. Toimittajalla on myös tässä tilanteessa vastuu toimia tilanteen korjaamiseksi. Toimittajalla on siten vastuu ryhtyä toimiin poikkeamien estämiseksi ja hyvittämiseksi, aiheuttipa toimittaja itse poikkeamat tai myötävaikuttipa toimittaja niiden aiheutumiseen tai olivatpa poikkeamat muuten yhteydessä toimittajaan.

Poikkeamien käsittelyn aikataulu

Poikkeaman korjaamistoimenpiteistä on laadittava aikataulu sen määrittämiseksi, milloin toimenpiteiden on viimeistään oltava valmiita ja milloin niiden vahvistamiseksi tehdään seuranta. Poikkeaman vakavuusasteella on ratkaiseva merkitys toimenpiteiden toteutusaikataululle. Jos kyse on esimerkiksi hengenvaarasta puutteellisten turvalaitteiden

takia, poikkeama on korjattava välittömästi ennen laitteiston käyttämistä uudelleen. Jos poikkeama on luonteeltaan enemmän prosessin kaltainen, aikataulu on väljempi. Esimerkiksi alihankkijalta voi puuttua käytäntö lapsityövoiman käytön estämiseksi. Tarkat aikarajat määritetään tapauksittain. Toimet ja aikataulu on dokumentoitava selvästi ja niistä on ilmoitettava asianmukaisille osapuolille. Vahvistavana dokumentaationa toimivat esimerkiksi tarkastusraportit, joihin on merkitty poikkeamat, aikataulu, toimenpiteistä vastaavan osapuolen sitoumus toteuttaa toimenpiteet sovitun ajan kuluessa ja toimenpiteiden toteutuksesta organisaatiossa vastaava henkilö.

Alihankintasopimusten purkaminen

Kun toimittajat havaitsevat poikkeamia toimitusketjussa, toimittajien on ensi sijassa yritettävä korjata poikkeama yhteistyössä toimittajien ja alihankkijoiden kanssa. Toimittajien kanssa solmitun sopimuksen irtisanominen tai toimittajien vaatiminen irtisanomaan sopimus käyttämiensä alihankkijoiden kanssa hyödyttää harvoin henkilöitä, joihin poikkeamat ovat vaikuttaneet, koska toimittajien vaikutusmahdollisuudet ovat pienemmät ilman sopimussuhdetta. Sopimuksen purkaminen voi kuitenkin olla joissakin tapauksissa välttämätöntä, kuten silloin, jos toimittajat tai alihankkijat eivät noudata toimenpidesuunnitelmaa tai sovittua aikataulua.

Lisätietoja

- YK:n yritysten toimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet (periaate 22)
- OECD:n vastuullista liiketoimintaa koskevat due diligence -ohjeet

3. Seuranta

Julkisella hankintayksiköllä on oikeus seurata, että toimittaja täyttää velvoitteensa. Seuranta voidaan toteuttaa eri vaiheissa; omavalvontaraporttina ja tekemällä tarkastus.

Ohjeistus

Vastuullisten toimitusketjujen sopimusehtoja seurataan sopimusaikana. Seuranta tapahtuu asteittaisena prosessina, johon voivat sisältyä toimittajan itsearviointit ja auditoinnit. Myös aluehallinnon yksiköiden ja toimittajien välinen vuoropuhelu on tärkeä osa seurantatyötä. Kun seuranta aloitetaan, kaikille aluehallinnon yksiköille lähetetään tiedustelu osallistumisesta koordinoituun seurantaan. Mukaan ilmoitetut sopimukset muodostavat sen jälkeen seurannan perustan, jota vastuullisen hankinnan valtakunnallinen koordinaatio koskee. Ennen seurantaa valitaan lisäksi tuote tai tuotealue, joka on seurannan kohde.

3.1 Toimittajan itsearviointi

Toimittajan on julkisen hankintayksikön pyynnöstä esitettävä kirjallinen selvitys siitä, miten perusehdot täytetään, kuuden viikon tai muutoin yhteisesti sovitun ajan kuluessa pyynnön vastaanottamisesta.

Ohjeistus

Seurannan ensimmäisessä vaiheessa toimittaja esittää kirjallisen selvityksen siitä, miten kyseisessä organisaatiossa noudatetaan sopimusehtoja. Kirjallinen selvitys tehdään toimittajan itsearviointilomakkeella. Toimittajaa pyydetään selvittämään toimittajan itsearvioinnissa sovittuun tuotteeseen tai tuoteryhmään liittyvät riskit ja riskienhallintatoimet sekä selvityksen perustana olevat toimintatavat. Toimintatapojen on varmistettava, että tarvittaviin toimenpiteisiin ryhdytään tulevien riskien poistamiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi.

Kun aluehallinnossa on saatu toimittajalta vastaukset, laaditaan arvio siitä, täydennetäänkö seurantaa toimistoauditoinnilla. Itsearviointilomakkeen laatimisen lisäksi toimittajaa voidaan pyytää vastaamaan erikoisriskejä koskeviin kysymyksiin, kuten ympäristöä tai korruptiota koskeviin kysymyksiin.

3.2 Tarkastus

Toimittajan on autettava hankintaviranomaista tekemään itse tai asiamiehen välityksellä auditoinnit toimittajan tiloissa tai alihankkijoiden tiloissa sen varmistamiseksi, että toimittaja täyttää velvoitteensa ja että perusehtoja noudatetaan kauttaaltaan.

Ohjeistus

Julkinen hankintayksikkö voi tehdä auditointeja sen tarkastamiseksi, että toimittaja täyttää vaatimukset. Auditointi tehdään joko toimittajan toimistossa tai tehtaassa. Tehdasauditointi voidaan tehdä toimittajan omissa tehtaissa tai toimittajan käyttämissä alihankintayrityksissä. Toimittajan vastuulla on varmistaa, että hankintayksiköllä on mahdollisuus tehdä tämäntyyppinen auditointi ja että avainhenkilöt ovat paikalla ja oikea dokumentaatio on käytettävissä auditoinnin aikana. Auditointi voidaan tehdä missä tahansa toimitusketjun vaiheessa, joka liittyy sopimuksen täytäntöönpanoon.

4. Puutteiden käsitleminen

Mikäli toimittaja ei auta seurannan toteutuksessa tai mikäli toimitettavassa dokumentaatiossa on puutteita, tilaajalla on oikeus langettaa yksi tai useampi seuraamus toimittajalle.

Ohjeistus

Sopimusehdot perusehtoineen ovat erottamaton osa toimittajan kanssa solmittua sopimusta.

Niissä on määritetty toimittajan velvoitteet ja niihin liittyvät sanktiot toimittajalle, jos toimittaja rikkoo sopimusta. Sopimusrikkeenä voivat olla esimerkiksi puutteet seurannassa auttamisessa tai omavalvontaraporteissa. Kyse voi lisäksi olla esimerkiksi perusehtojen puutteellisesta noudattamisesta toimittajan omassa toiminnassa tai sen mahdollisesti käyttämien alihankkijoiden toiminnassa.

Oikaisun vaatiminen

Kun tehdystä auditoinnista todetaan, ettei toimittaja noudata perusehtoja, toimittajan on laadittava aikataulu ja toimenpidesuunnitelma hankintaviranomaisen määrätyn ajan kuluessa. Suunnitelman on oltava kohtuullinen suhteessa puutteiden luonteeseen ja puutteiden korjaamiseksi tehtävät toimenpiteet on kuvailtava selvästi määritetyn ajan kuluessa. Suunnitelma edellyttää julkisen hankintayksikön hyväksyntää.

Ohjeistus

Jos toimittaja ei auta seurannan toteuttamisessa tai toimittajan toimittamassa dokumentaatiossa on puutteita, toimittajalle on ensisijaisesti annettava mahdollisuus puutteiden korjaamiseen. Jos selviää, että toimittaja tai mahdolliset alihankkijat eivät täytä ehtoja, toimittajan on saatava mahdollisuus puutteiden korjaamiseen. Korjaaminen tapahtuu sovitussa aikataulussa sovitun toimenpidesuunnitelman mukaan, jonka toimittaja laatii määrätyn ajan kuluessa. Toimenpidesuunnitelma edellyttää myös aluehallinnon hyväksyntää.

Sakko ja puitehankinnan pysäytys

Tilaajalla on oikeus vaatia toimittajaa maksamaan sakkomaksuna tietyn summan tai osuuden rahallista korvausta sopimuksen arvosta jokaista alkanutta viikkoa kohden, jonka sopimusrikkomus kestää. Tilaajalla on oikeus vaatia toimittajalta vastaava sakkomaksu myös silloin, jos toimittaja ei täytä velvoitteitaan.

Tilaaja voi jättää huomiotta toimittajan oikeuden saada puitesopimuksen perusteella tarjouspyyntöjä siihen asti, että toimittaja korjaa sopimusrikkeen tilaajan vahvistamalla tavalla tai sopimusrikkeen loppuminen on osapuolille ilmeistä.

Jos toimittaja ei korjaa rikettä sovitun toimenpidesuunnitelman ja aikataulun mukaisesti, alue voi ryhtyä toimiin soveltamalla sopimusehtojen neljännessä pykälässä määritettyä sanktioasteikkoa. Aluehallinto vaatii ensisijaisesti sakon maksamista. Sakkoa käytetään painostuskeinona siihen asti, että toimittaja ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin poikkeaman korjaamiseksi. Näin voidaan menetellä esimerkiksi silloin, jos alue ei saa pyydettyä

dokumentaatiota ajoissa. Seuraavassa vaiheessa toimittaja voi pyytää puitehankinnan pysäyttämistä (koskee vain puitesopimusta). Julkisella hankintayksiköllä on silloin oikeus jättää huomiotta toimittajan oikeus saada puitesopimuksen perusteella tarjouspyyntöjä siihen asti, että toimittaja todistetusti poistaa puutteet. Kun puitehankinta on pysäytettynä, julkisella hankintayksiköllä on oikeus tehdä puitehankintoja käyttämällä muuta toimittajaa puitesopimuksessa tai sellaisen puuttuessa hankkia palvelu muulta toimittajalta. Jos toimittaja ei toimenpiteiden toteuttamisen jälkeen edelleenkään ole poistanut puutteita, se voi muodostaa perusteen irtisanoa sopimus päättymään välittömästi. Kyse voi olla esimerkiksi toistuvista puutteista omavalvontaraporteissa, toistuvista puutteista seurannassa auttamisessa, siitä, ettei puutetta korjata sovituksessa ajassa tai ettei ehtojen puutteellista täyttämistä korjata määritetyn toimenpidesuunnitelman mukaisesti.

Sopimuksen purkaminen

Julkisella hankintayksiköllä on oikeus irtisanoa sopimus päättymään välittömästi, jos toimittaja ei ryhdy korjaaviin toimenpiteisiin määritetyn ajan kuluessa tai poista puutteita määritetyn aikataulun ja toimenpidesuunnitelman mukaisesti.

Ohjeistus

Julkinen hankintayksikkö voi irtisanoa sopimuksen päättymään välittömästi, jos se havaitsee vakavia puutteita ehtojen täyttämiseksi. Jos vakavia puutteita havaitaan tehdastarkastuksen aikana, alueita suositellaan ensi sijassa varmistamaan, että toimittaja korjaa puutteet ja huolehtii hyvityksestä asiasta kärsineille.

VALTIOVARAINMINISTERIÖ
FINANSMINISTERIET

**KUNTA
LIITTO**

Kommun-
förbundet